

YOKSULLUKTAN KURTULMA BAĞLAMINDA TÜRK KADIN TİPOLOJİSİNE MASAL PENCERESİNDEN BAKMAK*

Cafer ÖZDEMİR¹

Atıf/©: Özdemir, Cafer (2016). Yoksulluktan Kurtulma Bağlamında Türk Kadın Tipolojisine Masal Penceresinden Bakmak, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 9, Sayı 1, Haziran 2016, ss. 215-238

Özet: Edebi ürünler toplumsal yaşamın aynası konumundadır. Özellikle geçmişi yüzlerce yıl öncesine dayanan ve toplumun ortak değerlerinin yansıtıcısı olan masallar, kültürel yaşamı aksettirme bakımından zengin malzemelere sahiptir. Sözlü geleneğin ürünü olan ve efsane, destan, halk hikâyesi vb. türlere nazaran oldukça yaygın olan bu türe kültürel kodların yerleştirilmesi son derece doğaldır. Masalların sosyo-kültürel açıdan okunması, değerlendirilmesi ve anlamlandırılması bu açıdan önemlidir.

Türk toplumunda erkek; yöneten, ocağı devam ettiren, ekonomik hayatta baş aktör gibi görünse de Türk masallarını incelediğimizde görünenin arkasında yönlendirici, yol gösterici ve orijinal fikirlerin kaynağı olarak Türk kadını görülmektedir. Erkek anlatıcılara has türlerde (destan, halk hikâyesi, fıkra gibi) erkek kahramanın/ tipinin ön plana çıkarılması, türlerin özelliklerine göre erkeklerin etken konumda olmaları son derece doğaldır. Fakat bu türlerde kadının aşağılanması, yok sayılması, küçümsenmesi söz konusu değildir. Sadece orantısız olarak Türk kadınına fazla yer verilmediği görülür. Oysa “masal anası” adı da verilen kadın anlatıcılara özdeşleşen masallarda, kadının etken rol oynaması, aslında gerçek yaşamda etkin olan kadının kendini gösterme çabası olarak görülmelidir. Masal anası, pozitif ayrımcılık yaparak kadını gerçek değerinde göstermeye çalışmaktadır. Türk kadını masallarda sabrın timsali olarak nitelendirilse de siyasal, ekonomik ve dini hayatta; kültür hayatında doğrudan veya dolaylı olarak yerini alır. O, ortaya koyduğu özgün fikirleri ve girişimciliği, takdir edilecek cesareti sayesinde olumsuz durumları bertaraf etmektedir.

Çalışmamızda masallardan hareketle Türk kadınının toplumdaki konumunu belirtmeye ve bu bağlamda onun tipolojik özelliklerini tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcılık, Türk kadını, sözlü gelenek, masal.

Makale Geliş Tarihi: 04.03.2016/ Makale Kabul Tarihi: 05.05.2016

* Bu makale 3 Mart 2016 tarihinde KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği) ile İstanbul Ticaret Üniversitesi tarafından düzenlenen II. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi'nde sunulan “Özgün Fikirlerin Kaynağı Olma Bağlamında Türk Kadınına Masal Penceresinden Bakmak” adlı tebliğin genişletilmiş şeklidir

1 Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Bölümü, e-posta: caferozdemir345@my.net.com

Viewing the Typology of Turkish Women From the Perspective of Tales in the Context of Getting Rid of Poverty

Citation/©: Özdemir, Cafer (2016). *Viewing the Typology of Turkish Women From the Perspective of Tales in the Context of Getting Rid of Poverty*, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 9, Issue 1, June 2016, pp. 215-238

Abstract: *Literary works are the reflection of social life. Especially, the tales dating back hundreds of years and transmitting the common values of societies include rich materials in terms of the reflection of cultural lives. It is a quite natural process to place the cultural codes in this literary genre, which is more widespread than other genres from oral tradition such as myths, legends, folk tales etc. At this point, it is important to read, evaluate and make sense of the tales from socio-cultural perspective.*

Although men are considered to be the main actor managing and maintaining the families and playing the lead role in the economic life in Turkish society, Turkish tales demonstrate that Turkish women are the resources of controlling, instructive and original ideas in the background. It is quite normal that an emphasis is given on the male characters/personalities in the genres specific to male narrators (such as legends, folk tales, anecdotes etc.), and that men are in active status according to the features of the genres. However, it is out of question to humiliate, ignore or despise the women in these genres. Turkish women just take smaller place in the above-mentioned literary works when compared to male characters. On the other hand, active role of female characters in the tales identified with the female narrators called “mothers of tales” should be considered as an effort for women to reveal themselves as active personalities of real lives. Mothers of tales try to demonstrate the real value of women by imposing positive discrimination. Although Turkish women are characterized as the symbol of patience in the tales, they take part directly or indirectly in political, economic, religious and cultural life. Women eliminate negative conditions by means of their original ideas, entrepreneurship, and courage that should be appreciated.

In this study, we aim to indicate the position of Turkish women in society from the perspectives of tales and determine her typologic characteristics in this context.

Keywords: *Creativity, Turkish Women, Oral Tradition, Tale.*

I. GİRİŞ

Geçmişten günümüze Türk kadınının toplumdaki konumunu etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bunlardan en önemlisi Türk toplumunun tarihi süreçte yaşadığı kültür değişimidir. “Kültür değişmesi, bir toplumun mevcut düzenininin

maddî ve manevî medeniyetinin bir tipten bir başka tipe geçmesidir” (Günay, 2000: 6). İslamiyet’in kabulü ve Tanzimat Fermanı Türk toplumunu derinden etkileyen iki önemli etken olarak karşımıza çıkar. Her iki etkenin de aslında taşıdığı değerler açısından İslamiyet öncesi Türk kadınının konumuna pozitif etki yapması düşünülebilir. Oysa uygulamadaki yanlışlıklar ve bu etkenlerin özünün tam anlaşılabilmesi kadının konumunu olumsuz olarak etkilemiştir. İslamiyet öncesinde erkeğin yanı başında bulunan ve onunla eşit değere sahip olan kadın, yavaş yavaş toplumdan soyutlanmaya başlamıştır. İslamiyet’in âyet ve hadislerde ortaya konan kadına karşı pozitif yaklaşımı, maalesef sosyal hayatta uygulamada yerini alamamıştır.

İslamiyet öncesi Türk töresinde kadının bütün hakları erkekle aynı olacak şekilde düzenlenmiş, sosyal yaşam ortak oluşturulmuştu. Ailenin üç çocuğu olur, büyük erkek, diğerleri kız olursa ağabey atına atlayıp başka diyara göçerdi. Mirasın kız kardeşler arasında eşit bölünmesi için ağabey hakkından feragat ederdi (Sadıç, 2008: 48).

Türk kültürünün temel yapıtlarından biri olan Dede Korkut Hikâyelerinde eşi evde olmadığı halde misafir ağırlayan olumlu kadın tipi anlatılır (Ergin, 2014: 76). Ayrıca Bamsı Beyrek hikâyesinde bir erkekle mücadele edebilecek kadar ata binen, ok atan ve güreşen Banu Çiçek’ten bahsedilir. Bamsı Beyrek babasına; kendisinden önce yerinden kalkan, kendisinden önce ata binen, kendisinden önce düşmana varıp baş kesen bir kadınla evlenmek istediğini söyler (Ergin, 2014: 129-124). Kan Turalı hikâyesinde de babası Kan Turalı’yı evlendirmek isteyince Kan Turalı, Bamsı Beyrek’in kadında aradığı niteliklerin aynısını sayar (Ergin, 2014: 185). Geçiş döneminin ürünü olan bu eser, Türk töresine göre kadına verilen değeri göstermesi açısından büyük önem arz eder. Zamanla Türk kadınının toplumdaki yerinin zayıfladığı, görevlerinin değiştiği, ev eksenli itaatkârlık anlayışına uygun bir kadın profilinin ön plana çıktığı görülür.

İslamiyet’ten sonra yerleşik hayata geçilmesiyle Türk kadını sosyal hayatta yaşam alanı daralsa da dünyadaki diğer toplumlarla özellikle Müslüman Doğu toplumu ile karşılaştırılınca onun özel bir yeri olduğunu edebi eserlerde ve Türk kültürünü inceleyen çeşitli çalışmalarda görmek mümkündür (Yılmaz, 2004: 111-123). Yaşamdaki tüm olumsuzluklara rağmen Türk kadını mücadelesini elden bırakmamakta, eski konumunu elde etme çabaları sergilemektedir.

“Erkek baştır, kadın boyundur; başı sağa sola çeviren boyundur.” sözü bir Azeri atasözüdür. Bu söz aslında Türk toplumunda kadının gerçek konumunu ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Bu sözle Türk

aile hayatında görünüşte hâkimiyet erkekte görünse de asıl hâkim unsurun kadın olduğu ortaya konulmuştur. Anadolu'da söylenen “kadının fendi erkeği yendi” atasözü de Türk kadınlarının erkeklerden üstün olduğunu ifade etmesi açısından dikkate değerdir.

Türk erkeği ve kadını arasındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tarihî süreçte kadın aleyhine gelişme gösterdiğini görmekteyiz. Connell, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kapsamının tarihsel süreçte değişkenlik gösterebileceğini ve bu bağlamda kültürel süreçleri belirleme güçlerinin de –doğal olarak- farklılaştığını ifade eder (1998: 330). Dolayısıyla refaha giden yolda Türk kadınının, üretime katkıda bulunma konumunun olumsuz olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Türk masalları tematik açıdan incelenirse, Türk kadınının toplumdaki yerini ortaya koymada önemli malzemelere sahip olduğu görülür. Daha çok kadınlar tarafından anlatılan ve bu yüzden anlatıcılarına “masal anası” adı verilen bu türde, kadının ön plana çıktığı görülür. Çünkü kadın muhayyilesi masallar vasıtasıyla bir nevi kendine verilen eski değeri kazanmaya, toplumda önemli bir fert olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Anlatılan olaylarda kadınların rolü incelendiğinde, kendilerine değer verilmesi, fikirlerinin dikkate alınmasının çığlıklarını duymaktayız. Türk masallarında yoksul, zavallı, ama haklı, iyi kalpli masal kahramanlarının acılar çektikten sonra hak ettikleri mutlu sona ulaştıkları (Şişman, 2003: 12) anlatılır. Bu masal kahramanlarının büyük oranda kadın olduğu görülmektedir.

Türk masallarında toplumun en büyük sıkıntılarının birinin maddi yetersizlik ve yoksulluk olduğu görülmektedir. Bu durum masalarda, başta kadınlar olmak üzere toplumun her kesimini etkilemektedir. Türk masallarında bu problemin farklı şekillerde çözüldüğünü görürüz. Benli Bahri adlı masalda kulübede yaşayan genç, güzel, fakat fukara kızcağzın sabah akşam duasında “Allah’ım kırk odalı bir konakta yatmadan canımı alma.” diye yalvarması (Boratav, 2011: 75) kadın ve yoksulluk kavramlarını somutlayan iyi bir örnektir.

Çalışmamızda Anadolu sahasına ait olan üç masal kitabını örneklem olarak aldık. Bunlar Pertev Naili Boratav’ın “Az Gittik Uz Gittik” ve “Zaman Zaman İçinde”; Saim Sakaoglu’nun “Gümüşhane ve Bayburt Masalları” adlı eserleridir. Boratav’ın eserleri, içlerinde yer alan masalların Anadolu’nun çeşitli bölge ve yörelerine ait olması ve yine geniş bir coğrafyaya yayılması nedeniyle seçilmiştir. Sakaoglu’nun eseri ise masal anlatma geleneğinin yaşadığı bir dönemde bilimsel bir anlayışla oluşturulması göz önüne alınarak tercih edilmiştir. Bu eserlerde yer alan toplam 140 masal tematik açıdan

incelenmiş ve Türk kadınının konumuna dair çıkarımlar yapılmıştır. Bu masalarda Türk kadınlarının sabrı, cesareti, fikirleri, girişimciliği, namusu, olağanüstü cesareti sayesinde kötü durumlardan sıyrılıp idealize edilen bir hayata ulaşma maceraları anlatılmıştır.

Bu masalarda yoksul kadınların aklını kullanması veya davranışları sayesinde saadete nasıl eriştikleri, mutlu ve zengin bir hayatı nasıl elde ettikleri konu edilir. Eğer kadın padişahın kızı gibi yüksek bir konumda ise, talihin ters dönmesi motifine uygun olarak önce bulunduğu konumdan uzaklaştırılır, fakir ve sıkıntılı bir hayatın içine atılır. Daha sonra çabaları ve özgün fikirleri ile eski ihtişamlı günlerine tekrar kavuşurlar.

Masalarda dikkatimizi çeken noktalardan biri de kadının mücadele ederek veya toplumca tasvip edilen davranışı vasıtasıyla maddi bir varlık elde etmesi, bunun sonucunda da ekonomik açıdan rahat bir hayat sürmesidir. Bunun için sosyal hayatımızda kadınların fikirlerine kulak verilmeli, bu konuda onlara danışılmalıdır. Bazen işten anlamak değil, sezilere güvenmek kişiye fayda sağlayabilmektedir.

II. MASAL-SOSYAL HAYAT İLİŞKİSİ

Mehmet Kaplan, edebiyatı kültürün aydaki aksine benzetir. Kültür sahasında ne varsa onların çoğunun akislerini edebiyatta bulmanın mümkün olduğunu söyler (Kaplan, 1998: 10). Gerek ferdi gerekse anonim niteliğe sahip eserlerin üretildikleri toplumun değerlerini yansıtmaları son derece doğaldır. Muhatap kitle olan toplum fertlerinin anlayabileceği bir dil kullanılarak kültür kodlarının eserlerde yer alması gerekir. Ancak bu sayede anlatılanlar okuyucu/dinleyici için anlaşılır ve yorumlanabilir bir nitelik kazanır. Dursun Yıldırım da bu düşüncelere paralel olarak, sözel dokuma adını verdiği toplumun ortak malı kabul edilen ürünlerde, hayata ait çeşitli tasvirlerin anlatıldığı zamana veya daha önceki dönemlere ait çeşitli bilgilerin yer alabileceğini ifade eder (Yıldırım, 1998: 101). Toplumda en yaygın edebi türlerden biri olan masal bu perspektiften düşünülmelidir. Bunun için bütüncül bir yapı arz eden masalın tematik incelemeye tabi tutulması ve kültürel bir bakış açısıyla incelenmesi gerekmektedir.

Anonim halk edebiyatının en yaygın türü olan masal türünün birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımların çoğu, masalın özelliklerinin ortaya konulması ile oluşturulmuştur. Bu tarz oluşturulan tanımlar içerisinde Sakaoğlu'nun tanımında yer alan son ifade dikkat çekicidir: "...hayâl mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür." (2002: 4). Olağanüstü olayların anlatılması masalın hayâli bir tür olarak adlandırılmasında etkili

olmuştur. Fakat bu özelliği ile gerçek hayattan soyutlanan bir türün inandırıcı olarak vasıflandırılması bir çelişkiyi beraberinde getirmektedir. Çünkü insanlar hayali şeylerin gerçekliğine inanmazlar. Öyleyse “Masalı inandırıcı kılan güç nedir?” sorunun irdelenmesi gerekir. Zannımızca bunun birden çok sebebi vardır. Masalın içerisine sosyal hayat o kadar çok nüfuz etmiş ve anlatıcı bunları o kadar güzel kurgulayıp hoş bir üslupla dile getirmiştir ki dinleyici olağanüstü şeyler dinlediğinin farkına bile varamamıştır. Yaşanılan hayatın masal içerisinde vücut bulması ve türün etkileme gücü bu inandırıcılığı sağlamıştır.

Edebi türlerde kültürel unsurların tespiti günümüzde popüler bir çalışma alanı olarak dikkat çekmektedir. Bu tarz çalışmalarda masal türünün önemli malzemelere sahip olduğu görülmüştür (Türkan, 2015: 43-57; Ergun, 2015: 345-370). Hatta anonim özelliğinden dolayı toplumsal bellığın bu türde araştırmacılara zengin malzemeler sunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Saim Sakaoglu, masalların bir kültür malzemesi olduğu üzerinde önemle durur ve gerek Batı’da gerekse bizde masallara bu açıdan yaklaşıldığını belirtip bu tür üzerinde sosyolojik ve sosyal antropolojik açılardan incelemeler yapıldığını belirtmektedir (2002: 12-15). Esmâ Şimşek ise masalın, anlatılan her bölgede anlatıcının dilinde yeniden oluştuğunu ve anlatılan bölgenin çeşitli özelliklerini bünyesinde bulundurduğunu dile getirir (2002: 109). Ayrıca masalların birtakım anlamsal simgelerden/kodlardan ve göstergelerden yola çıkarak okuyuculara gerçek hayatla ilgili uyarılarda bulunduğunu görmekteyiz (Saraç, 2014: 29).

“Masalarda evrensel insanın gerçek hayatla düşleri arasındaki uzlaşma anlatılmakla beraber her millet, özendiği rahat ve refahı, mutluluğu ve bunlar için yapılan mücadeleyi kendi sembolleri ile ifade etmektedir” (Günay, 1992: 616). Bu mücadelede kadının pasif değil aktif olduğunu; ailesi, geçimi ve geleceği için tüm zorlukları göğüslediği görülür. Bu mücadelelerin büyük bir bölümü aile kurmak” veya bir sebeple parçalanan aileyi bir araya getirmek için yapılır. Masal kahramanı aile kurmak ve parçalanan ailesini bir araya getirmek için mücadele eder, aksi durumlarda da mükâfat olarak aile kurmaya hak kazanır (Günay, 1992: 617). Bu mücadelede cinsiyet ayrımı yapılmaz, kadın da aile kurmak, mutlu yaşamak için erkeğin gösterdiği çaba ve fedakârlıkları yapar.

III. MASAL-CİNSİYET İLİŞKİSİ

Sözlü geleneğin ürünleri ile bunları anlatanların cinsiyetleri arasında bağ kurmak her zaman doğru olmamakla birlikte, bu konu üzerinde düşünmenin bazı sorulara cevap arama adına gerekli olduğunu görüyoruz. Kadın ve erkeğin yerleşik hayatla birlikte yaşamlarına getirdiği değişiklikler onların eğlenme

araçlarını da değiştirmiştir. Bu durum her iki cinsiyetin hemcinsleriyle birliktelikleri, yaşam tarzlarına ve düşünce yapılarına uygun olarak onların farklı sözlü anlatım türlerini tercih etmelerine neden olmuştur. Kadınların dâhil olamadığı mekânlarda erkek anlatıcılar destanlar, halk hikâyeleri ve fıkralar anlatarak sözlü geleneği yaşatmaya çalışmışlardır. Erkek anlatıcılara mahsus bu türler incelendiğinde erkeklerin ön plana çıktığı, kahramanlıkların erkekler tarafından gerçekleştirildiği, halk hikâyelerinde hâkim unsurun erkekler olduğu görülür. Aşk konusunun anlatıldığı halk hikâyelerinde de anlatıcının cinsiyetine uygun olarak erkek âşıkların ön planda oldukları, sevgililerin pasif ve elde edilmesi gereken bir varlık olarak sunulduklarına şahit oluruz. Böylelikle erkekler edebî ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Oysa kadınlar bu ihtiyaçları için daha çok mani, masal gibi türleri kullanmışlardır. Özellikle “insanın yaşamak zorunda olduklarıyla yaşamak istediklerini bir arada kendine has bir atmosferde ve üslûpla, kendi mantık düzeni içinde geleneksel motiflerle milli kabuller çerçevesinde anlatan masallar” (Günay, 1992: 616), kadınların kendi yeteneklerini, toplumda daha önceden var olan konumlarını tekrar elde etme isteklerini dile getirmektedir. Bu amacı masalarda “evlenme/aile kurma” etrafında gerçekleştirdikleri görülür.

Kadının bir anne olarak çocuk eğitimindeki sorumluluğu düşünüldüğünde masal anaları daha büyük anlam kazanır. Çünkü kadın, erkek çocuğuna da bu masaları anlatarak onları ikna etmeye, kadınlar olmadan ailenin, refahın ve mutluluğun imkânı olmadığını küçük dimağlara naksetmeye çalışmaktadır. Masalların çocukta bıraktığı bu pozitif etki, yaşamda yansımaları olmadığı için sınırlı bir etkiye sahip olmaktadır. Çocuk anlatılanları değil, yaşananları benimsemekte; dolayısıyla kadının statüsünde görünürde değişim gerçekleşmemektedir. Oysa Türk aile yapısında kadın, somut olarak ortaya çıkmasa da söz sahibi olduğunu, kendisine danışılması gerektiğini kabul ettirmiştir. Masallar bu durumun edebî bir kılıfı dile getirilmesi olarak nitelendirilebilir.

Masalların başlıca anlatıcıları kadınlardır; erkekler arasında da anlatıcılar bulunur. Fakat bu işin önde gelen yaşatıcıları kadınlardır. Dilimizde yer alan ‘masal anası’ terimi kadın anlatıcılar için kullanılmıştır. Bunun yanında konusunu kadınların ve kızların oluşturduğu masaları daha çok kadınların anlattığı konusunda genel bir kanaat vardır. Erkekler daha çok Keloğlan ve Köse gibi masaları anlatmaktadırlar (Sakaoğlu, 2007: 147-149). Erkeklerin masalı öğrendikleri kaynağın muhtemelen yine annesi ve ninesi gibi kadınlar olması, masal içerisindeki kadının konumunda büyük değişiklikler meydana getirmemektedir. Fakat erkek anlatıcıların kadınların olumsuz durumlarını

anlattıkları masallara da rastlanmaktadır.

Anlatıcısının büyük oranda kadınlardan oluştuğu (Arslan, 2010: 50; Şimşek, 2002: 110) bu türde kadınların çeşitli yönlerden ön plana çıkarılması, bazı özelliklerinin vurgulanmaya çalışılması son derece doğaldır. Hatta bazı Türk masallarında annenin fedakârlığı göklere çıkarılırken baba karşısında ya tarafsız kalınması ya da kötü taraflarının işlenmesi (Ergun, 2015: 355) masal-cinsiyet ilişkisini ortaya koymaktadır.

Pertev Naili Boratav masalarda kadınların haklarına ulaşmak için girişmek zorunda kaldıkları savaşı temsil ettiklerini; bu yüzden tuttuğunu koparan, gözünü budaktan sakınmayan genç kız ve genç kadın tiplerinin belirgin olarak çizildiğini söyler. Bunun nedenini anlatma ve yayılma işinin daha çok kadınlarca gerçekleştirilmesinde aramak gerektiğini belirtir (Boratav, 1992: 84). Anlatıcı olarak kadınların masalarda kendi cinsi lehine olumlu katkı yapması, Türk kadınının tanınması ve toplumsal yapıdaki önemini ortaya koyma bağlamında önemli veriler sunmaktadır.

Türk masallarında kadın kimliği; ev içinde ailenin bütünlüğünü ve sürekliliğini koruma sorumluluğu, aile aleyhine gerçekleşecek bir tehlike karşısında erkeğin pasif kaldığı durumlarda ona yardım etmek, iffet ve namusunu korumak, aklını kullanarak kocasını tekrar kazanmak şeklinde karşımıza çıkar (Özünel, 2006: 35).

Çalışmamızda, kadınların çeşitli özellikleriyle masalın seyrinde etkin olduğu girişimleri on beş başlık altında topladık. Türk kadınının ekonomik açıdan tipolojisini ortaya koyacak bu maddeleri masalardan örneklerle somutlaştırmaya çalıştık. Aynı zamanda bu fikirleri “yoksulluktan kurtulup varlıklı bir yaşama kavuşma” çerçevesinde değerlendirmeye gayret ettik.

IV. TİPOLOJİK ÖZELLİKLER

A. İteleyici Güç Olma

İncelediğimiz masalarda Türk kadınının pasif, konumuyla yetinmesini bilen, içine girdiği olumsuz ortamları kabul eden bir yapıda olmadığını görürüz. Mark Glazer, Türk masallarında kadınların edilgen konumda olmadıklarını, ev içinde erkeklere ne yapmaları gerektiğini söyleyebildiklerini vurgular (Akt. Özünel, 2006: 35). Aslında Türk kadını, kültürel normlar çerçevesinde davranan ve bu bağlamda olumsuzlukları giderici bir hareket tarz ve anlayışına sahiptir.

Yatalak Mehmet (Boratav, 2009: 136-144) adlı masalda, babasının istediği cevabı vermeyen, aksine rüyada gördüğü dervişin sözünü dinleyerek cellada

teslim edilen küçük kız anlatılır. Cellat kıza kıyamaz ve onu serbest bırakır. Kız, fakir bir kulübeye sığınır. Burada sürekli yatan Mehmet adında tembel bir oğlanla anası yaşar. Yaşlı kadın akşama kadar uğraşır, yiyecek getirir ve yerler. Oğlanın tembellikten kalkmadığını anlayan kız, önce çalışması için onunla konuşur. Başaramayınca eline sopayı alır ve onu döver. Bunun üzerine oğlan yerinden kalkıp evden çıkmaya mecbur kalır. Dışarıda para kazanmaya başlar. Bir tüccarın yanında seyahate çıkar ve bazı olaylardan sonra çok zengin olur. Kız da bununla evlenir. Bu masalda görüldüğü gibi padişahın kızı, yoksul olmalarına rağmen onları yadırgamaz ve onlarla beraber yaşar. Fakat yaşlı kadının rızık için çalışıp oğlanın evde hiçbir engeli olmadığı halde miskin miskin oturmasının, kısaca bu yoksul ailede ters giden olayın farkına varır. Annelik merhametinden dolayı yaşlı kadının itici gücü bağlanmıştır. Bu yüzden oğluna hiçbir şey diyemez. Kızın eylem tarzı itici güç olarak bu yoksul ailenin kaderini değiştirir. Oğlan helal yollardan zengin olur ve yoksullukları sona erer. Demek ki ailede yoksulluğun sona erdirilmesinde eksikliklerin tespit edilmesi ve buna göre davranılması gerekmektedir.

Usta Nazar (Boratav, 2009: 234-237) adlı masalda korkusundan evden bir adım dışarıya çıkamayan bir adam anlatılır. Bu adamın karısı, bir gün ay ışığını seyretmek bahanesi ile bu adamı zorla yerinden kaldırır, kapının eşiğine getirince onu dışarı iteleyiverir. Sonra kapıyı kilitler. Adam çok korktuğunu söylese de kadın kapıyı açmaz. Çaresiz kalan adam, akli sayesinde devleri hizaya getirir ve onların altınlarıyla ömürlerinin sonlarına kadar mesut bir hayat yaşarlar. Bu masalda da kadının varlıklı bir yaşamın asıl müsebbibi olduğunu görmekteyiz. Bu kadın kocasını dışarı atıp korkusunu yenmesine katkı sağlamasa idi mutlu bir hayatları olmayacaktı. Kadının davranışı soruna çözüm üretmiş ve bu başlangıç onların hayatlarını değiştirmiştir.

Kör Kurt (Sakaoğlu, 2002: 330-331) adlı masalda fakir bir karı koca vardır. Adam çobanlık yaparak geçinirler. Adam bir gün çobanlık yapmayacağını söyleyince karısı aç kalacaklarını, çalışıp rızıklarını temin etmesini söyler eşine. Adam rızık Allah'ın verdiğini, ona da rızık vereceğini ifade eder. Gerçekten de rızıkları verilir. Fakat adam bacalarından düşen altınları da toplamaz. Kalkamayacağını söyler. Yine eşi toplar. Bu masalda kadın realist düşünür ve gelecek kaygısından dolayı eşini yönlendirmeye çalışır. Fakat başarılı olamaz. Rızık veren Allah, fakat onu elde etme mücadelesini verecek olan kuldur. Türk kadını bu ayrımın ve rızık için çaba gösterilmesi gerektiğinin farkındadır.

Üşengeç (Boratav, 2011: 151-155) adlı masalda ihtiyar bir kadınla onun tembel ve üşengeç bir oğlu vardır. Bu oğlan hiçbir iş yapmaz ve hiçbir yere gitmez. Komşu çocuklar ormana odun toplamaya giderken yaşlı kadın

onlara yalvarır ve kendi oğlunu da götürmelerini ister. Çocuklar üşengeci zorla götürürler. Burada her istediğini gerçekleştiren boz yılanla karşılaşır. Birtakım maceralardan sonra padişahın kızıyla evlenir ve üşengeçliğini bırakır. Bir kadın olarak annesi onu dışarı çıkarmak için çaba harcar ve bunun neticesinde fakir aile, padişahın kızını alarak yoksulluktan kurtulur.

B. Maneviyat Gücü

Din ve dini kurallara riayet etmenin verdiği manevi güç, edebî metinlerde kahramanların mücadelelerle dolayı yolculuklarında kendilerine yardımcı bir fonksiyona sahiptir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde fiziki güç açısından kendilerine güvenen Oğuz Beyleri, çetin düşman karşısında tereddüt ettikleri durumlarda hemen duaya sığınır ve Allah'tan yardım isterler. İlahi yardım bu kötü şatlarda kahramanı başarıya götürmektedir (Özdemir, 2014: 180-181). Fiziki kuvvetin önemsendiği ve erkek kahramanların ön plana çıkarıldığı destanlarda dahi manevi güç vazgeçilmez görünürken; fiziksel kuvvetten yoksun olan kadınların manevi güce sığınmaları doğal karşılanmalıdır. Kişinin baş edemeyeceği büyük buhranlarda kendisine yardımcı araması hayatın gerçekliğine de uygundur.

Nardaniye Hanım (Boratav, 2009: 114-120) adlı masalda üvey annenin istemediği kız, babasının karşı çıkmasına rağmen evden uzaklaştırılmak istenir. Üvey anne kıza içinde yılan yavrusunun olduğu suyu içirir. Kızın karnı şişer. Kızın birinden hamile kaldığını zanneden baba, namus kavramının neden olduğu toplumsal baskıdan dolayı kızını çok sevdiği halde bir dağ başına bırakır. Dağ başında halinin ne olacağını düşünen çaresiz kız, bir dere kenarına gelip abdest alıp Allah'a sığınmak ister. Eğildiği zaman karnındaki yılan yavruları ağzından dışarı çıkarır. Kız birinci felaketi atlatır. Daha sonra başından bazı maceralar geçer ve kız tevekkülü, inancı sayesinde bir beyin oğluyla da evlenip babasına tekrar kavuşur. Toplumsal baskıların baba-kız arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilediği bu masalda, yoksulluğa ve felakete sürüklenen kızın ilahi güce sığınması, ona bey oğlu ile evlenmenin kapılarını açmış ve sonuçta varlıklı bir yaşama kavuşmuştur.

Çoban Ahmet (Sakaoğlu, 2002: 422-428) adlı masalda şehirde yaşayan fakir bir aile vardır. Kadın bir gün hamile kalır. Kocasından et ister. Fakat kocası dört gün boyunca iş arar ve et alacak para bulamaz. Sonra bir çobanın yanına gider. Durumu anlatır. Çoban buna bir koyun verir, kendisine dua etmesini söyler. Adam koyunu kesip eşine yedirir. Kadın iyiliği karşısında çobana padişah olması için dua eder. Uzun mücadelelerden sonra bu çoban padişah olur. Fakat kendisi bir şey bilmediğini söyleyip eşine bildiği gibi yapmasını söyler. Kadının sayesinde halk refah içinde yaşar. Bu masalda bir çobanın

yoksulluktan zenginliğe ulaşma macerasında kadın duasının ne kadar etkili olduğunu görüyoruz.

Sitti Nusret (Boratav, 2009: 179-190) adlı masalda ise tüm olumsuzluklara sabreden, sıkıntı ve yoksullukla imtihan edilen kadın, tam canına kıyacağı sırada, yedi yaşından sonra kendisini inançlı olarak yetiştiren derviş/Hızır gelir ve onun yol göstermesiyle şehzade ile refah ve mutlu bir hayat sürerler. Bu masalda dervişin manevi yardımı neticesinde kadın, imtihanları kazanıp yoksunluk ve yoksulluktan kurtulmuştur.

C. Konumdan Şikâyet Etmeme

İnsanın varlıklı iken yoksul olması negatif bir değişim olduğu için buna sabretmek ve uyum sağlamak kolay değildir. Türk masallarını incelediğimizde varlıklı iken yoksul duruma düşen veya fakir olan kişilerin yaptıkları mücadeleler neticesinde yoksulluktan kurtulup herkesin elde etmek istedikleri varlıkla hayata ulaştıklarını görürüz. Varlığa, aile kurmaya giden bu yolda kahramanın hayatında çeşitli kırılmalar meydana gelmekte; fakat toplumca tavsiye edilen sabır, girişkenlik, akıl gibi meziyetler sayesinde idealize olan hayata ulaşılmaktadır.

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim (Boratav, 2009: 121-127) adlı masalda padişahın güzel bir kızı vardır. Kızın talihlisi çoktur, fakat padişah kimseye vermez. Kız babasına mektup yazarak evlenmek istediğini söyler. Fakat her kim bir narı tek eliyle ve yere tek tane bile düşürmeden yerse onunla evleneceğini söyler. Yemen padişahının oğlu son taneyi yere düşürür. Kız kendisine kırk kamçı vurulmasını kabul ederse onunla evleneceğini söyler. Fakat Yemen padişahının oğlu olduğu bilinmez. Şehzade kendisini padişahın kaz çobanı diye tanıtır. Kızı alıp memleketine döner. Fakat kıza kendisini belli etmez. Aylarca eve kuru ekmek getirir; kız yoksul hayatı yaşar, fakat halinden hiç şikâyet etmez. Sıkıntılı bir imtihandan sonra şehzade kendisini açıklar. Şehzade kurgu da olsa kızı imtihan etmiş ve kız tekrar refah günlerine kavuşmuştur. Varlıktan yokluğa düşüldüğü dönemlerde sabretmek ve aile düzenini korumak önemlidir. Yokluk aileleri parçalamamalı, aksine onların kenetlenmesini sağlamalıdır. Türk kadınının masalarda bu konuda başarılı bir imtihan gerçekleştirdiği görülür.

Arap Lala (Boratav, 2009: 148-154) adlı masalda padişahın üç kızı vardır. Bunların evlenme yaşları geçer, fakat kimse istemeye gelmez. Lala büyük kızdan başlayarak onları bir yere götüreceğini, sabaha kadar kalmaları gerektiğini, beğenirse kalabileceklerini söyler. Fakat büyük ve ortanca kız

bir dudağı yerde bir dudağı gökte Arap'ı görünce bayılırlar. Orada durmak istemezler. Fakat küçük kız ısrarla oraya gitmek ister. Sarayı pis görünce her yeri temizler, yemekler, tatlılar pişirir. Arap gelince kız korkmaz. Arap ona yaptıklarından dolayı teşekkür eder. Uzun bir mücadele ve sıkıntıdan sonra asıl şehzade gelir ve küçük kızla düğünü yapılır. Padişahın kızı korkmaz ve varlıklı bir durumdan yoksul hale düştüğü halde asla bulunduğu durumdan ve verdiği karardan pişmanlık duymaz. Aksine bulunduğu yere uyum sağlar, eksiklikleri görür ve bunları giderir. Evlenmeden önceki refah ve mutluluğuna sabrı ve çalışması sayesinde tekrar kavuşur.

Sabır Taşı (Boratav, 2009: 198-202) adlı masalda karı kocanın bir kızları vardır. Bu kız her gün çeşmeye gider, bir bakraç su getirir. Bir gün bir serçe kuşu çeşmenin taşına konar ve hayıflanarak kırk gün bir ölünün başını bekleyeceğini söyler. Bu sözleri üç gün ardı ardına söyler. Gerçekten de ailesi kızlarının başına bir felaket geleceği korkusuyla memleketi terk ederler, fakat kaderden kaçamazlar. Kız kırk gün bir ölüyü bekler. Kırkıncı gün ölü uyanınca yanında çingene kızı görür. Bu kız yalan söyler ve adam onunla evlenir. Asıl bekleyen ise evin halayığı olur. Bu kız bir gün çarşıdan bıçak, bebek ve sabır taşı ister. Kız anlattıkça sabır taşı şişer ve sonunda çatlar. Adam her şeyi öğrenir ve bu kızla evlenir. Kız öncelikle ölüyü bekleme cesareti göstererek kaderine razı olur. Sonra ise çingenenin yaptıklarına katlanır. Bu durum Türk kadınının en olumsuz şartlarda bile yaşam motivasyonunu koruduğunu ve sonunda mutlu bir hayatı elde ettiğini göstermektedir.

Ç. Hata Sonrası Telif Mücadelesi

İnsan yaratılışı gereği hata yapabilir. Fakat önemli olan hatasını fark edip onu telif edecek gayreti göstermektir. Çünkü hatalar insanın bulunduğu refahı kaybetmesine neden olabilir. Masalarda Türk kadınlarının eşlerinin kendilerine emanet ettiği "sırları" ifşa etmeleri dolayısıyla aile birliği ve huzuru bozulmaktadır. Yaptıkları hatayı itiraf eden kadınların telif için büyük çaba harcadıklarını ve mutlu günlerine kavuştuklarını görmekteyiz.

Eşek Kafası (Boratav, 2011: 143-150) adlı masalda padişahın kızı eşek kafası ile evlenir. Bu eşek kafası aslında civan bir delikanlıdır. Kız, bu sırrı kimseye açmayacaktır. Kızın dadısı olayı öğrenir ve kız tarafından kaynaklandığı için eşek kafası saraydan uzaklaşır. Kız, padişah babasına kocasını darılttığını, onu buluncaya kadar arayacağını söyler. Babasından bir dağın tepesine hamam yaptırıp herkesin bedava yıkanmasını, fakat başından geçen ilginç hikâyeleri anlatmalarını ister. Böylece kocasını bulur ve mutlu bir şekilde yaşarlar. Bu masalda yaptığı hatanın telifi için olağanüstü gayret gösteren

ve özgün bir fikirle hamam yaptırtıp kocasının bulunduğu yere dair işaret arayan akıllı bir kadın görmekteyiz. O, bu orijinal çözüm sayesinde kocasını bulmuş ve eski mutlu günlerine tekrar kavuşmuştur.

Çember Tiyar (Boratav, 2011: 127-132) adlı masalda padişahın üç kızı vardır. Küçük kız nişanlısının sırrını açığa çıkarır. Bunun üzerine nişanlısı kuş olup uçar, fakat işaretini de söyler. Kız uzun mücadeleden sonra devlerden kurtulup nişanlısına kavuşur ve mutlu olurlar. Bu zorlu mücadeleyi anlatmak için masalda “demir çarığın delindiği, demir asanın eğildiği yer” ifadesi kullanılır. Gerçekten de kızın babasına yaptırdığı sağlam çarık delinir, sağlam asa eğilir; kız kocasını orada bulacağını anlar. Kızın hatasını anlayıp bunun için büyük mücadelelere katlanması, kaybettikleri mutlu ve huzurlu hayatı tekrar elde etmelerini sağlamıştır. Ailede eşler birlikte mücadele ederlerse başta ekonomik zorluk olmak üzere her zorluğu yenebilirler.

Aynı motife Hüsnü Yusuf Şehzade (Boratav, 2009: 170-178) adlı masalda da rastlanır. Padişahın güzel bir kızı güzel bir kuşa âşık olur. Onu bulmak için hamam yaptırtıp haber sorar. Keloğlan haberi getirir. Kuşu bulur. Meğer kuş, padişahın oğludur ve onu beşikte iken periler zapt etmişlerdir. Kızın yardımıyla perilerden kurtulur ve kız şehzadeyle birlikte mesut yaşar. Padişahın kızı kuşun şehzade olduğunu anladıktan sonra tüm sıkıntıları aşar, yaşadıkları yoksulluğa göğüs gerer ve nihayetinde şehzade ile mutlu bir ömür sürer. Türk masalları padişah kızı da olsa, fakir de olsa mücadele etmedikten sonra mutlu ve huzurlu bir yaşama ulaşmanın mümkün olmadığını göstermeye çalışır. Bu bağlamda Türk kadınının mücadelecisi ruhunu ortaya koyar.

Sır Saklamayan Padişahın Kızı (Sakaoğlu, 2002: 318-323) adlı masalda ise çocukları olmayan fakir bir aile vardır. Yaşlanan adam bir gün ormanda çalışırken Allah'tan bir oğul vermesini, isterse yılan olmasını söyler. Odunların içinden yılan çıkar. Adam durumu hanımına anlatır. Bu yılan padişahın kızlarını ister. Büyük ve ortanca kızlar evlendikleri gün yilandan korkup kaçarlar. Oysa küçük kız, “kaderim böyleymiş” diye yılanı kabullenir. Yılanın içinden bir peri oğlu çıkar. Peri oğlu bu sırrı kimseye söylememesini ister. Kız sır tutamaz, kocası kaybolur. Yaptığı hatayı anlayan kız, eline demir değnek, ayağına demir çarık giyip eşini aramaya çıkar. Bu demirler bir parça kalıncaya kadar aramaya devam eder. Uzun ve zahmetli mücadele sonunda eşini bulup mutlu olurlar. Padişahın kızı mutluluktan zahmete, zahmetten tekrar mutluluğa giden yolda mücadeleyi elden bırakmayarak şahsında Türk kadınını temsil etmiştir.

D. Namusa Değer Verme

Namus, Türk toplumunun en çok değer verdiği kavramlardan biridir. Bireyler namus uğruna hayatları dâhil çok şeylerini feda edebilir ve yine bu uğurda çetin mücadelelere girmekten kaçınmazlar. Tarih boyunca Türk kadınının namusuna büyük değer verdiğini ve bunun masallara da yansıdığını görmekteyiz. İffet, aile bütünlüğünün bir koşulu olarak algılanır ve bu durum kadını ev içinde ve dışında iffetini korumak için mücadeleye zorlar (Özünel, 2006: 37).

Ütelek (Boratav, 2011: 172-177) adlı masalda padişahın eşi, ölürken kocasına yüzüğü kimin parmağına olursa onunla evlenmesini vasiyet eder. Yüzük kimsenin parmağına olmaz, fakat öz kızının parmağına olur. Bunun üzerine padişah, kızıyla evlenmek ister, fakat kızı buna karşı çıkar. Çaresiz kalan kız babasından üç kat elbise yaptırması şartıyla evlenmeye razı olur. Birincisi incili, ikincisi elmaslı, üçüncüsü de kürklü olacaktır. Elbiseyi giyip kaçar ve dağlara sığınır. Hayvan kılığında bir beyin oğlu bunu bulur ve hayvan diye evine getirir. Uzun bir zaman sonra kızın mücadelesi ile beyin oğlu bu kürklü hayvanın bir kız olduğunu anlar ve onunla evlenir. Babasıyla evlenmeyi namus kavramı ile değerlendiren kız, tüm varlığı bırakır ve her şeyini terk eder. Mücadele neticesinde yine eskisi gibi varlıklı bir hayata kavuşur. Kızın şahsında Türk kadınının namus uğruna sefaleti tercih ettiğini, bu tercihi neticesinde de yine varlıklı bir hayata kavuştuğunu görüyoruz. Yoksulluğun kişinin namusuna hâlel getirmemesi gerektiğini, aksine namus tercihinin, sabırla birlikte yoksulluktan kurtulmaya bir vesile teşkil ettiğini görüyoruz.

Ne İdim Ne Oldum Ne Olacağım (Sakaoğlu, 2002: 356-357) adlı masalda padişahın bir kızı vardır. Bu kız vezirle seyahate çıkar. Vezir buna sarkıntılık yapınca ondan kaçar ve yolu bir ormana düşer. Kendisini bulan çobanla evlenir. Üç çocuğu olur. Çocuklarının adını yaşadığı maceraya uygun olarak masalın adındaki gibi koyar. Sonra babasına tekrar kavuşur. Kocasın olan çoban ise vezir olur. Namusunu korumak için yalnızlığı ve yoksulluğu tercih edip çobanla evlenen kız, sonunda tekrar mutlu ve varlıklı günlerine kavuşur. Değerlerine sahip çıkanlar, başlarda yenilmiş görünseler de sonuçta hep kazanan konumdadır. Bu örnek Türk kadınlarının namusları için her fedakârlığı yapabilecek bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

Helvacı Güzeli (Sakaoğlu, 2002: 445-450) adlı masalda zengin bir tüccarın namusuna düşkün kızı vardır. İftiradan dolayı evinden ayrılmak zorunda kalan bu kız şehzade ile evlenir. Vezire yüz vermeyip namusunu koruduğu için üç çocuğunu kaybeden Helvacı Güzeli, erkek kılığında fakir bir helvacının yanına sığınır. Burada helva yapmayı öğrenir, dükkânı siler süpürür. Kendisini aramaya gelen padişah ile vezirin de bulunduğu bir helva sohbetinde hikâye anlatma sırası ona gelir. Kendisine iftira atan adamla vezir de bu meclistedir.

Helvacı Güzeli olan biteni anlatınca kötüler cezalandırıp kendisi eşine kavuşur. Namusuna değer verdiği halde iftiralara uğrayarak önce ormanlık alana terk edilen, fakat mükâfat olarak şehzade ile evlenen kadın, bu kez vezirin iftirasına uğrar. Yoksulluk, yalnızlık ve fakirlikle imtihan edilen bu kız, namusunu koruduğu için tekrar eski varlıklı ve mutlu hayatına kavuşur. Türk kadını defalarca aynı olumsuz olayı yaşasa da ümidini kaybetmez ve değerlerinden asla taviz vermez. Yoksulluğa rağmen bu değerlerin terk edilemeyeceğinin farkındadır.

Asker Karısına İftira (Sakaoğlu, 2002: 463-467) adlı masalda namusunu koruduğu için büyük felaketler yaşayan bir kadının tekrar eşine kavuşması anlatılır. Burada kadının ettiği her dua kabul edilir. Kimin ne derdi varsa bu kadına gelir, şifa bulur. Uzun mücadelelerle namusunu koruyan bu kadının kocası askerden gelir. Kocası orada padişah olup mutlu yaşarlar. Defalarca kötü olaylar ve yoksulluklar yaşadığı halde pes etmeyen, dirençli ve akıllı kadın sonunda hem eşine hem de saadete erişir. Namusunu koruduğu için aile yuvası yıkılmaz, eskisinden daha güzel bir mevki elde ederler.

E. Oyun Kurgulama

Masalarda kadınların kötülüklerden kurtulmak ve sevdiğini elde etmek için çeşitli yollar düşündüklerini ve kurguladıkları senaryoları hayata geçirdiklerini görüyoruz. Türk kadınları, zekâlarını aktif bir şekilde kullanarak buldukları kötü durumdan kurtulmuş ve varlıklı bir hayata kavuşmuşlardır.

Fesliğenci Kızı (Boratav, 2009: 128-135) adlı masalda bahçıvanın güzel bir kız vardır ve fesleğen sular. Beyin oğlu her gün oradan geçerken kıza fesleğen yapraklarının sayısını; kız da hazır cevap olduğu için yıldızların sayısını sorar. Bir gün kıza ciğer alır ve onu almak üzere uzanan kıza öper. Kız ciğeri yüzüne çarpar, fakat bey oğlu “Bir ciğere öpülen kız” (Boratav, 2009: 129) diye dalga geçer. Bir gün Bey oğlu yolculuğa çıkacağını söyler. Kız ondan habersiz tebdili kıyafet erkek kılığına girer ve gideceği yerlere ondan önce gidip onu karşılar. Cariye olarak onunla yatar ve ondan üç çocuğu olur. Şehzade sonunda bu kızıdan çocukları olduğunu anlar ve onunla evlenir. Kendisiyle dalga geçilen fakir kız, şehzadeyi sevmeye başlar. Kurguladığı oyunla onunla evlenir. Böylece fakirlikten zenginliğe ve mutlu bir yaşama ulaşır.

Ahu Melek (Boratav, 2009: 160-169) adlı masalda padişahın eşi ölür, hanımının vasiyeti gereği pabuçları kime olursa onunla evlenecektir. Pabuç sadece kızına olur. Buna razı olmayan kız, kuyumcuya altından bir öküç yaptırır. İçine girer. Düğün günü cariyesine öküzü denize salmasını ister. Kız babasından kurtulur. Bir şehzade bu sureti alıp odasına getirir. İçinde kızın

olduğunu anlar. Şehzade savaşa gidince nişanlısı bu altından öküzü ateşe, kızı da çöplüğe atarlar. Şehzade öküzü göremeyince hastalanır. Kimin çorbası iyi gelirse onunla evlenecektir. Kız çorba yapar ve yüzüğünü çorbanın içine koyar. Bunu çöpçü ile gönderir. Çorbayı içerken yüzük ağzına gelir. Bu kızla evlenir. Özgün bir fikirle önce babasından kurtulan kız, uzun mücadelelerden sonra kendini belli edecek oyun kurgular ve sonunda istediğini elde eder. Hiçbir olumsuz durum bu kızı yıldırılmaz. Kötülüklerle mücadele neticesinde kaybettiği zenginliğe tekrar kavuşur.

Muradına Nail Olmayan Dilber (Sakaoğlu, 2002: 440-443) adlı masalda fakir ailenin hamamda doğan güzel kızı padişahın oğlu ile evleneceği sırada teyzesinin oyununa gelir ve gözlerini kaybeder. Teyzesi kendi çirkin kızını padişahın oğlu ile evlendirmeye götürür. Bu kız yedi kızlı fakir bir ailenin yanına sığınır. Mücadeleyi elden bırakmaz. Önce gözlerini elde eder, sonra kendisini belli etmek için tepsinin içine gül koyar ve padişahın evine gönderir. Pazubendi kolundan çıkarılan kız, babasına kendiliğinden açılıp kapanan ve her defasında “Muradına Ermeyen Dilber” diye ses çıkaran dolap yaptırmasını söyler. Padişahın oğlu bu sesi duyar ve asıl kıza kavuşur. Padişaha altın tepside gül ulaştırması ve kapısı kendiliğinden açılarak ses çıkaran dolap yaptırması, kızın kendisini belli etme anlamında özgün fikirlerdir. Kız bunun sayesinde şehzadeye kavuşmuş, yoksulluktan ve kendisine yapılan haksızlıktan kurtulmuştur.

F. Gerçek Rüya Görme

Papağan (Boratav, 2011: 116-126) adlı masalda padişahın güzel ve akıllı bir kızı vardır. Her sabah babasının yanına gidip elini öper ve gördüğü rüyayı anlatır. Bir gün rüyasında babasının tahttan indirildiğini, sefalet içinde iken kendisinin yardımıyla kurtulduğunu görür. Bu rüyaya kızın baba, kızın öldürülmesini ister. Lala onu öldürmeye kıyamaz ve ıssız bir yerde bırakır. Bir derviş kızı himaye eder. Bir şehzade ile evlenir. Fakat masalın sonunda rüyası gerçek olur. Rüyasından dolayı büyük sıkıntı yaşayan kız, sonunda yine muradına erer. Tüm hatalarına rağmen babasına hürmette kusur etmez ve onu sıkıntıdan kurtarır. Rüya bazen beklentimiz dışında kötü olaylara dair işaret verebilir. Burada Türk kadınının olumsuzluklara tahammül ederek iyi günleri bekleme konusundaki kararlılığını görürüz.

G. Gizli Şifreleri Çözme

Gizli şifreleri çözebilmek akılla ilgili bir durumdur. İnsan aklının sorgulanması ve buna göre değerlendirilmesi söz konusudur. Türk masallarında bu durum

imtihan motifi kapsamında düşünölmelidir. Çünkü bu imtihanı başarıyla geçen kişiler gerek makam gerekse toplum nazarında itibar kazanırlar. Türk kadınlarının gizli şifreleri çözmeye başarılı olduklarını görmekteyiz.

Kaz Yollasam Yolar Mısın (Boratav, 2011: 249-250) adlı masalda fakir bir kulübede genç bir kız oturup gergef işler. Kız bir gün tebdili kıyafet gezen padişahı buyur eder. Padişah babasını sorar, “Azı çok etmeye gitti.”, annesini sorar, “Biri iki etmeye gitti.” der. Meğer babası çiftçi, annesi ebe imiş. Padişah sözlerin anlamını vezirine sorar, fakat vezir aptal olduğu için anlayamaz. Vezir bu kıza gider ve ondan öğrenir. Bu masalda fakir bir ailede yaşayan Türk kızının, ülke yönetiminde etkili olan vezirden daha akıllı olarak ön plana çıkarıldığını görmekteyiz.

H. İyilik Timsali

İnsanî bir erdem olan iyilik, zorlukları ve kötölükleri bertaraf etmeyi amaçlamaktadır. Masalarda Türk kadınlarının kendileri zor durumlarda kalsalar dahi sürekli iyilik yaptıklarını, bu bağlamda yaşadıkları çevrelerine duyarlı olduklarını görmekteyiz. Onların yaptıkları bu iyilikler hiçbir zaman karşılıksız kalmaz ve varlıklı bir yaşama kavuşma şeklinde kendilerine dönmektedir.

Benli Bahri (Boratav, 2011: 75-80) masalında dileği yerine gelen fakir kız, konağa yerleşir. Komşuları yemek de getirir. Tüm bunları Allah’tan bilen kız, kara bir kedi görür ve Allah’ın kendisine can yoldaşı gönderdiğini söyleyip kediye çok iyi davranır. Onu misafiri olarak kabul eder ve kendisi kuru yerde yattığı halde kediyi postun üzerine yatırır ve feracesiyle üstünü örter. Kız, bu davranışının neticesinde hem peri padişahının oğluyla evlenir hem de zengin olur.

Kara Tavuk (Boratav, 2011: 90-95) masalında, Keşişoğlu’nun isteği üzerine anne, öz çocuklarını öldürecek. Aşçı kadına zehirli çorba pişirtir. Aşçı kadın çocukları kurtarmak için çorbayı döküp tavuğu yemelerini, annelerinin kendilerini öldürmek istediğini söyler. Çocuklar denileni yapar ve ölümden kurtulur. Sonuçta oğlanların biri padişah olur. Öz annesini cezalandırır ve aşçı kadını babası ile evlendirir. İyilik yapan aşçı kadın sonunda ödüllendirilmiş ve rahat bir yaşama kavuşmuştur.

Allah Kerim Padişahın Oğlu Erim (Boratav, 2011: 228-230) adlı masalda fakir bir çamaşırıcı kadın ile onun akıllı bir kızı vardır. Kız bahçelerindeki ağacın tepesine çıkar ve nakışını burada işlermiş. Evleri Padişahın sarayının karşısındadır. Şehzadenin odası da ağacın karşısındadır. Kız annesinin kendisine yaptığı bazlamayı kendi ihtiyacı olduğu halde dilenciye verir ve

bunu verirken de “Allah kerim, padişahın oğlu erim” der. Sonunda gerçekten padişahın oğlu ile evlenir. Merhamet duygusu ve iyilikte bulunma, fakir kızın statüsünü değiştirmiş ve onu varlıklı bir yaşama kavuşturmuştur. Fakirlikten zenginliğe, bekârlıktan evliliğe giden bu süreçte kızın, ağacın tepesine çıkıp orada örgü örmesi ve nakış işlemesi kendisini gösterme gayretidir. Bu özgün buluş ve iyilik yapması kızın geleceğini şekillendirmiştir.

I. Zaaftan Saadete

Toplumsal yaşamda insanların bazı zaafı vardı. Bu zaafı bazen cinsiyete göre de değişiklik gösterebilir. Toplumda olumsuz olarak algılanan bu eksikliklerin bazen insanlara pozitif olarak yansıdığını görmekteyiz.

Tencerecik (Boratav, 2011: 211-213) adlı masalda fakir bir anne ile bunun bir kızı vardır. Annesi gece sabaha kadar iplik eğirir, kızı da bunu pazarda satarak geçimlerini sağlarlar. Bir gün kız sattığı ipliklerin parasıyla ekmek yerine küçücük bir tencere alır. O gece aç yatarlar, fakat bu tencere onların hayatını kurtarır. Onun sayesinde kız şehzade ile evlenir. Kültürel bir uğraşla karın tokluğuna geçimlerini sağlayan bu fakir ailenin kızı, bir gün farklı bir davranış sergilemiştir. Böylece zaaf olarak yorumlayabileceğimiz tencere merakı onun yoksulluktan kurtulmasını sağlamıştır.

Helvacı Güzeli (Sakaoğlu, 2002: 2012: 445-450) adlı masalda iffetli ve evden dışarı çıkmayan kızı kandırmak için cadı karı eve gelir. Kızın annesini, hamamda bekâr kızların şenlik yapacağını söyleyerek onu ikna eder. Bu kararda kızın çok istekli olmasının da etkisi vardır. Kızın eğlenme zaafı sonucunda kendisine çeşitli iftiralar atılır. Sıkıntılı bir mücadeleden sonra şehzade ile evlenir. Kadının zaafı, varlıktan yokluğu, sonra tekrar varlığa geçen zorlu macerada başlatıcı olay olarak önemli rol oynamıştır.

İ. Erkek Çocuktan Daha Başarılı Evlat Olma

Türk kültüründe ocağı tüttürme, soyun devamını sağlama gibi çeşitli nedenlerle erkek çocuğa önem verildiği görülmektedir. Bu toplumsal anlayışın izlerini birçok edebî metin türünde görmekteyiz. Fakat tür ile cinsiyet arasında yukarıda yaptığımız açıklamalardan ötürü masalarda kadınların da değerli, hatta erkeklerden daha üstün olduğuna dair örneklere rastlamaktayız. Bu durum kadının kendisini, yeteneğini topluma gösterme çabası olarak değerlendirilebilir.

Altı Kız Babası (Boratav, 2011: 159-167) adlı masal kızların erkeklerden üstün olduğu tezini savunan güzel bir örnektir. Bu masalda altı kız çocuğu olduğu için kendisiyle dalga geçilen bir adam vardır. En küçük kız babasına

yol gösterir. Dalga geçen adamın da altı oğlu vardır. O adama “altı köpek babası” (Boratav, 2011: 160) demesini ister. Böyle deyince adam, oğlanlarının Beyoğlu’nun altın elmasını alabileceğini, oysa kızların alamayacağını söyler. Kızların babası bunun üzerine iyice üzülür. Küçük kız uzun mücadelelerden sonra, adamın oğlundan önce altın elmayı alır ve babasına getirir. Sonunda Beyoğlu ile evlenip mutlu şekilde yaşarlar. Çocuğun cinsiyetinin değil, akıllı ve ailesinin yüzünü güldürecek kişilikte olmasının vurgulandığı bu masal, toplumsal bellekte yaşayan ve bastırılmış bir duygunun edebî metin hüviyetinde somutlaşmış şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

J. Yoksulluktan Zenginliğe

Masalarda genel olarak çeşitli meziyetler ve eylemler sayesinde yoksulluktan zenginliğe ulaşan kişilerin maceraları anlatılmaktadır. Bu konu bazen masal kahramanının yaşadığı olaylarla daha bariz bir şekilde kendini göstermektedir. Tükenmişliğin ve çaresizliğin son anındaki bu haykırışların Türk masallarında yanıt bulunduğunu söyleyebiliriz.

Zengin Hamamı (Boratav, 2011: 251-254) adlı masalda çamaşırcı fakir bir kadın ile bunun kızı vardır. Kız bir gün hamama gider, fakat padişahın hanımı, beyin hanımı derken dört beş defa yerinden kaldırılır ve doğru dürüst yıkanamaz. Eve döner ve annesine zengin hamamı istediğini, ölecekse de ondan sonra ölmeyi arzuladığını söyler. Çamaşır yıkamaya gittiği evin hanımı durumu öğrenir ve bir defa onlara zengin hamamı yaşatmak ister. Bazı maceralardan sonra kız gerçekten zengin bir adamla evlenir. Burada yoksulluk neticesindeki toplumsal itilmişlik kadının elde etmek istediği hedeflere yön çizmiştir. Kız bu uğurda ölüme bile razı olmuştur. Gerçekten de sonuçta hem dileğine kavuşmuş hem de zengin bir kişiyle evlenmiştir.

Benli Bahri (Boratav, 2011: 75-80) adlı masalda ise kulübede yaşayan genç, güzel, fakat fukara kızcağız, sabah akşam duasında “Allah’ım kırk odalı bir konakta yatmadan canımı alma.” (Boratav, 2011: 75) diye yalvarır. Sonuçta hem duası gerçekleşir hem de peri padişahının oğluyla evlenip zengin olur. Her iki örnekte yoksulluğun ve dileğin sesli olarak ifade edilmesinin önemli olduğunu görürüz. Çünkü “dile getirmek” talep etmek anlamında bir dua niteliğine sahip olduğu için karşılığı verilmiştir.

K. Rızık Bolluğu

Aile hayatında eşlerden birinin rızıkının bol olması diğerini de olumlu olarak etkiler. Bu da rahat ve varlıklı bir hayat sürmede önemli bir etkiye sahiptir. Masalarda Türk kadınının akıllı olanı bol rızık elde edebildiği gibi aklını tam

kullanamayan kadınların da ailenin rızık temininde etkili olduğunu görüyoruz.

Culfa Kadınları (Boratav, 2011: 279-282) adlı masalda fakir bir sığırtaç ve bunun saf bir karısı vardır. Bu kadın deredeki kurbağalar bezimi dokuyacaklar diye ip alır ve onların dokumlarını bekler. Dokunmadığını anlayınca onlara kızar ve yuvalarını bozmaya başlar. Bu sırada bir küp altın bulur. Bulduğu altınlarla çömlek alır, biraz da kocasına ayırır. Fakat kocası buna kızar ve evden dışarı atar. Daha sonra eve deve yükü altınla tekrar gelir. Bazı olaylardan sonra altınlar bunlara kalır ve rahat bir yaşam sürerler. Aile hayatında kadın rızık konusunda daha bereketli olarak tasvir edilmektedir. Eğer kadın olmasaydı muhtemelen sığırtaç aynı fakirliğe devam edecekti. Demek ki kadın aklını kullanamasa dahi rızık bollaştıran bir etkiye sahip olabilmektedir.

L. Türk Ailesinde Aklın Merkezi Olma

Kutlu evliliklerin temelinde akıl vardır. Masallara göre akıllı kızlar kutlu ve mutlu evlilik kurarlar (Ergun, 2015: 354). Türk kadını aklını hayat tecrübesi ile birlikte kullanınca gelecekteki tehlikeleri öngörebilecek basirete sahiptir ve hayat arkadaşı kabul ettiği eşine büyük yararlılıkları olacaktır. Bu yüzden erkeklerin kadınların bu özelliğini dikkate alarak onların fikirlerine müracaat etmesi gerekiyor. Zorlukların üstesinden gelme ve yoksulluktan kurtulmada müşaverede bulunulması gerekmektedir.

Gençlikte Mi Kocalıkta Mı (Sakaoğlu, 2002: 343-346) adlı masalda zengin bir adam, bunun itikathı bir eşi ve iki çocuğu vardır. Bu adam üç gece boyunca rüyasında bir sesin kendisine başına bela geleceğini, bunun gençlikte mi ihtiyarlıkta mı gelmesini sorar. Adam hanımına sorar. Hanımı da gençlikte gelmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine tüm varlıklarını kaybedip yoksul olurlar. Sonra bunlar ayrılır, daha sonra çocuklar kaybolur. Adam bir başına kalır. Adamın başına memleketin birinde talih kuşu konar. Onu padişah yaparlar. Sonra eşi ve çocuklarını bulup eskisinden daha varlıklı ve mutlu olurlar. Bu masalda koca, hanımına danışıp ona göre cevap verir. Uzun ve sıkıntılı bir mücadeleden sonra eskisinden daha varlıklı bir yaşama ulaşırlar. İhtiyarlıkta hiçbir şeyin tekrar elde edilemeyeceğinin farkında olan Türk kadını, eşini akıllıca yönlendirerek olumsuzluklardan sıyrılmasını bilmiştir.

Yeraltı Diyarının Kartalı (Boratav, 2011: 99) adlı masalda küçük kız akıllıdır. Kuyunun içine giren oğlana neler yapması gerektiğini söyleyerek onu tehlikelere karşı uyarır.

Balık Kız (Sakaoğlu, 2002: 305-310) adlı masalda fakir bir balıkçının oğlu vardır. Babasının ölümü üzerine balık tutar. Tuttuğu büyük bir balık güzel

bir kız olur. Annesi onu bu kızla evlendirir. Padişah kızın güzelliğine vurulur. Onu kendine almak için oğlandan olmayacak şeyler ister. Oğlan eşinin yardımıyla tüm zorlukları aşar. Padişah, zulmünden dolayı öldürülür ve bu çocuk orada padişah olur. Bu masal kadın sözü dinlemenin, zorlukları aşır rahat bir yaşam sürmede önemli olduğunu vurgular.

M. Aile Sevgisi

Türk ailesinde kızların anne baba sevgisi ve fedakârlığı sayesinde kendini feda etmeye hazır olduğunu görmekteyiz. Aile bağlarındaki bu güçlü ilişki Türk aile yapısının karakterine de uygundur.

Oduncunun Kızı (Boratav, 2009: 191-197) adlı masalda fakir bir oduncu vardır ve bu adam karısı ve kızıyla yaşar. Bir gün ormandan kendisini yemek isteyen bir Arap'la karşılaşır. Oduncu yalvarır. Arap evde ilk karşısına çıkanı getirmesini söyler. O da kabul eder. Evde kızı karşısına çıkar. Anasını babasını kurtarmak için kız ölümüne razı olur. Üzülmemeleri için onları teselli eder. Kız uzun bir mücadeleden sonra bu Arap'tan kurtulur ve şehzade ile evlenir. Kız bu cesareti sayesinde şehzade ile evlenerek fakirlikten kurtulur. Meşakkat ve sıkıntı çekmeden rahata kavuşmak imkânsızdır. Ayrıca aile büyüklerinin rızasını da kazanmak geleceğe yönelik önemli bir yatırım olarak görülmelidir. Bu masal vasıtasıyla Türk kadını, tipolojik olarak bu özelliklere sahip bir yapı sergilemektedir.

V. SONUÇ

Türk toplumunda kadını bireysel ve yalnız düşünmek mümkün değil. Kadının; kimi zaman kocası, kimi zaman kardeşleri, kimi zaman da ailesi ile olan ilişkileri yoksulluktan kurtulma konusunda anlatının hareket noktasını oluşturmaktadır. Türk kadınının bu ilişkiler yumağı içerisinde, ailesine ve içinde yaşadığı topluma yoksulluktan varlığa ulaşmada katkı sağladığını görmekteyiz. Bu yüzden evlilik öncesi, evlenme ve saadete ermenin anlatıldığı masallar; Türk kadını anlamada, buna uygun olarak günümüz problemlerini çözüme kayda değer bilgiler ve çözüm önerileri sunmaktadır. Masalların bu açıdan okunması toplumsal yapımızın anlaşılmasında araştırmacılara sağlıklı bilgiler sunacaktır.

Günümüz Türk ailesinde kadının, sözleri ve eylemleri ile yoksulluğun giderilmesinde öncü rol üstlenebileceği ve bunu başaracak tecrübeye sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Onun günümüz yaşantısında etkin olacağı ortam sağlamalı ve çözüm kaynağı olarak ona müracaat edilmelidir.

On beş başlık altında topladığımız Türk kadınının tipolojik özelliklerinin hepsinde, yoksulluktan zenginliğe giden hayat macerasının izlerini

görmekteyiz. Esasen masallar, tavsiye edilen bireysel değerlere ve kültürel unsurlara sahip bireylerin hayatlarında nasıl değişiklik yapacaklarının yolunu göstermektedir. Anlatıcıları kadın olduğu için bu yollar kadınların şahsında somutlaştırılmıştır. Türk kadınının kaybettiği, fakat tekrar elde etmek istediği değer arayışlarının bu tercihte büyük etkisi olduğunu görüyoruz.

Masallardan hareketle yoksulluk bağlamında Türk kadın tipolojisinin oluşumunda; kadınların düşüncelerini küçümsemenin, sözlerini yabana atmanın, kendisine danışmamanın, eşini çözüm üretmeye yönlendirecek vasfının görmezden gelmenin, toplumsal itilmişliğin, erkek çocuğun cinsiyetinden dolayı daha akıllı ve ailesinin yüzünü güldüreceği inancının, zaafları ve özgün buluşlarını göz ardı etmenin, merhamet, geleneklerine bağlılık, namus, azimli olma ve yaptığı hatanın farkına varma niteliklerini hesaba katmamanın etkili olduğunu görmekteyiz. İncelediğimiz masalarda kadının bu niteliklerine önem vermenin yoksulluktan kurtulmada önemli bir işleve sahip olduğunu görürüz.

Türk kadınının bu özelliklerinden dolayı onlara kulak vermek ve onların fikirlerinden istifade etmek huzurlu, mutlu, yoksulluktan kurtulmuş bir aileye sahip olmak adına önemlidir. Ayrıca fedakâr Türk kadınının, sağlam Türk aile yapısının varlığı için gerekli olduğu unutulmamalıdır. Kadına özgün fikirlerini ve düşüncelerini gerçekleştirebileceği ortamlar hazırlanmalıdır. Böylelikle Türk toplumunda yaygın olan “Akıl akıldan üstündür.” anlayışının gerçek yaşamda somut bir karşılığı oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, M. (2010). “Denizli Yöresinde Masal Anlatma Geleneği”, *Milli Folklor*, C. 11, Sayı 86, ss. 50-57.
- BORATAV, P.N. (2011). *Az Gittik Uz Gittik*, Ankara: İmge Kitabevi.
- _____. (2009). *Zaman Zaman İçinde*, Ankara: İmge Yayınevi.
- _____. (1992). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- CONNELL, (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, (Çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ERGİN, M. (2014). *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERGUN, P. (2015). “Eskişehir Masallarında Kültürel Miras” [Bildiri]. 8. *Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri-I, 24-27 Ekim 2013*, (ss.345-370). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- GÜNAY, U. (2000). “İslâmî Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi”, *Milli Folklor*, C. 6, Sayı 46, ss. 4-9.
- _____. (1992). “Türk Masallarında Aile”. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. ss. 616-625.

- KAPLAN, M. (1998). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖZDEMİR, C. (2014). “Dede Korkut Hikâyelerinde İdeal Türk Gençliği” [Bildiri]. B. Şişman, M.Düzenli (Ed.), *Gençlik ve Kültürel Mirasımız/Uluslararası Kongre*, 16-18 Mayıs 2014, (ss.180-181), Cilt I, Samsun: Ceylan Ofset.
- ÖZÜNEL, E. Ö. (2006). *Masal Mekânında Kadın Olmak*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- SADIÇ, Ş.A. (2008). “*Masallarda Kadın (Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Masal Örnekleri)*”. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- SARAÇ, Ö. (2014). “Bir Göze Bir Gül Adlı Masalın Göstergibilimsel Açıdan İncelenmesi”. *Studies Of The Ottoman Domain*. Cilt 4, Sayı 7, ss. 24 -30.
- SAKAOĞLU, S. (2007). *Masal Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- _____. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞİMŞEK, E. (2002). “Malatyalı Bir Masal Anası: Suzan Geniş”, *Milli Folklor*, C. 7, Sayı 56, ss. 109-120.
- ŞİŞMAN, B. (2003). “Çocukların Eğitilmesi ve Yönlendirilmesinde Masallardan Yararlanma”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, ss.11-17.
- TÜRKAN, K. (2015). “Anadolu Masallarında Çok Eşlilik”. *Milli Folklor*, C. 7, Sayı 105, ss. 43-57.
- YILDIRIM, D. (1998). *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, A. (2004). “Türk Kültüründe Kadın”, *Milli Folklor*, C. 8, Sayı 61, ss.111-123.

